

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԻ ՇԱՐՔ ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

*Մարգարիտա Քամայան (Հայաստան)
արվեստագիտության թեկնածու
ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտ*

*Ճգնավորի դեմքով ծեր՝
Մարտիրոսի դեմքով սուրբ, -
Օ, ուրվական դու վսեմ,
Թափառական մեր Հիսուս,-
Ճգնավորի ճակատով
Եվ մորմոքով վկայի՝
Նոր ես հառնում ահա դու
Իբրև վկա ներկայի...*

Եղիշե Չարենց
«Կոմիտասի հիշատակին» (հալված)

Անգնահատելի է մեծ գիտնական, ազգանվեր գործիչ, խմբավար, մանկավարժ, երգիչ, կոմպոզիտոր Կոմիտաս վարդապետի ներդրումը հայ երաժշտական արվեստի և երաժշտագիտական մտքի զարգացման մեջ: Կոմիտասի գործունեության, նրա թողած ժառանգության հրատարակումը և ուսումնասիրությունը մեծ հոգատարությամբ և եռանդով ստանձնել են երաժշտագետները: Միևնույն ժամանակ հայ երաժշտագիտական մտքի տիտանը գրավել է նաև հայ գրողների և կերպարվեստագետների ուշադրությունը, որոնք ծոնել են բանաստեղծություններ¹, գրել պոեմներ, կերտել ոճական և տիպաբանական բազմազանությամբ աչքի ընկնող, հայ հանճարին կերպավորող դիմապատկերներ:

Ինչպես ասում են՝ «գեղեցկությունը դիտողի աչքում է», և յուրաքանչյուր արվեստագետ տեսել և ներկայացրել է Կոմիտասին անհատապես, յուրովի շեշտադրել նրա խառնվածքի կամ գործունեության որևէ ասպեկտը, կապը իր ժողովրդի, հայրենի բնության հետ: Կոմիտասի կերպարին իրենց կյանքի և գործունեության ընթացքում անդրադարձել են հայ կերպարվեստագետներից շատերը, մասնավորապես՝ նկարիչներ Մարտիրոս Սարյանը, Գրիգոր Խանջյանը, Եղիշե Թադևոսյանը, Փանոս Թերլեմեզյանը, Գևորգ Բաշինջաղյանը, Երվանդ Քոչարը, քանդակագործներ Արա Հարությունյանը, Արտո Չաքմաքչյանը և ուրիշներ:

1969-ի նոյեմբերին Հայաստանի նկարչի տան ցուցասրահներում մեկնարկեց Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված ցուցահանդեսը:

¹ Տես՝ *Գարուն ա...* (կազմ. և խմբ.՝ Գ. Դևրիկյան), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 1969, 119 էջ:

«Դիմանկար, նապոյումոր, բնանկար, կոմպոզիցիոն աշխատանքներ, կիրառական արվեստի ստեղծագործություններ. կերպարվեստի բոլոր տեսակներում և ժանրերում հանդես է եկել Կոմիտասի կյանքն իր բազմախոս կյանքի ոլորտներում... Կոմիտասականը հիմնավոր մուտք է գործել սովետահայ կերպարվեստ: Նա դուրս է եկել Կոմիտաս կոմպոզիտորի կենսագրության սահմաններից ու դարձել հայ ժողովրդի պատմությանն ու նրա հեքիաս ընթացքին առնչվող հոգեհարազատ թեմա», - գրում է արվեստաբան Մանյա Ղազարյանը²: 1970-ին Երևանում լույս տեսավ «Կոմիտասը հայկական կերպարվեստում» պատկերագիրքը, որն ամփոփ պատկերացում էր տալիս ցուցահանդեսի մասին: 2015-ի մարտի 6-ին Հայաստանի ազգային պատկերասրահում բացվեց Կոմիտասի ծննդյան 145-ամյակին նվիրված՝ հայ ժամանակակից արվեստագետների ստեղծագործությունների ցուցահանդես, որը կազմակերպել էին Հայաստանի ազգային պատկերասրահը և Աշխարհի հայ նկարիչների միությունը: Ցուցադրված գեղանկարչական, գրաֆիկական ստեղծագործությունների և քանդակների մի մասը նվիրաբերվեց Կոմիտասի նորաբաց թանգարան-ինստիտուտին: Նույն՝ 2015 թ., Աշխարհի հայ նկարիչների միավորման ջանքերով հրատարակվեց «Կոմիտաս» պատկերագիրքը, որն աչքի է ընկնում Կոմիտասի դիմանկարների գունավոր բարձրորակ վերատպություններով³: Այսօր Կոմիտասին, նրա կյանքին և ստեղծագործությանը նվիրված գեղանկարչական և գրաֆիկական գործերը, քանդակները պահվում են Հայաստանի ազգային պատկերասրահում, Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանում, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտում⁴ և պետական ու մասնավոր այլ հավաքածուներում: Մինևույն ժամանակ, Կոմիտասի բազմաքանակ հուշարձանները զարդարում են Երևանի, Փարիզի, Տորոնտոյի, Դեթրոյթի և աշխարհի այլ քաղաքների փողոցները, պուրակները, հիշարժան վայրերը:

Կոմիտասի դիմանկարները դիտելիս ուսումնասիրողի հայացքը հանդիպում է դիմանկարի գրեթե բոլոր տիպերին՝ կոմպոզիտորի կյանքը, բանահավաքչական, գիտական, կոմպոզիտորական, խմբավարական գործունեությունը պատկերահանող թեմատիկ դիմապատկերներ, Կոմիտասի ներաշխարհի բացահայտմանը միտված, նրա դերն ու նշանակությունը

² Կոմիտասը հայկական կերպարվեստում, ցուցահանդեսի կատալոգ (ներած.՝ Մ. Ղազարյան), Երևան, «Հայաստանի նկարչի տուն», 1970, էջ 6-7:

³ Կոմիտաս, պատկերագիրք (կազմ.՝ Ղ. Միրզոյան, Ա. Մխիթարյան), Երևան, «Աշխարհի հայ նկարիչների միավորում», 2015, 636 էջ:

⁴ Շտրիակալություն ենք հայտնում Կոմիտաս թանգարան-ինստիտուտի ֆոնդային բաժնին՝ հանձնի գլխավոր ֆոնդապահ Անի Մարտիրոսյանի՝ անհրաժեշտ նյութերը սիրահոծար տրամադրելու համար:

հատկորոշող դիմանկարներ և այլն:

Սույն հոդվածի նպատակն է ներկայացնել Կոմիտասի կերպարը պատկերող գեղանկարչական և գրաֆիկական այն ստեղծագործությունները, որոնցում շեշտադրվում է նրա հոգևոր և մտավոր ներուժը: Քննության առարկա են դարձել հայ անվանի նկարիչներ *Եղիշե Թադևոսյանի, Գևորգ Գրիգորյանի, Ռուդոլֆ Խաչատրյանի, Վալենտին Պողոսյանի, Էդուարդ Արծրունյանի, Սյրեպան Թարյանի, Հրահայր Գրիգորյանի, Ռուբեն Արուստյանի* և այլոց աշխատանքները:

Դիմանկարների այս խումբն աչքի է ընկնում գեղարվեստական արտահայտչալեզվի, կոմպոզիցիոն և իմաստային որոշակի ընդհանրություններով: Մասնավորապես, դրանցում արտաքին միջավայրի, կերպարը բնութագրող ատրիբուտների ծայրաստիճան աղքատացումը, գեղարվեստական լեզվի լակոնիզմը առաջին պլան են մղում կերպարի հոգևոր կամ մտավոր ոլորտը: «*Արտաքին միջավայրի աղքատացումը միայն շեշտադրում է պարկերվող անհատի ներաշխարհի խորքային մերկացմանն ուղղված գեղարվեստական այլ նկրտումների անհրաժեշտությունը*», գրում է ռուս արվեստաբան Ալեքսեյ Ցիրեսը⁵: Յուրաքանչյուր արվեստագետ առաջարկել է այդպիսի որոնումների իր տարբերակը:

Հրաժարվելով կերպարը բնութագրող մանրամասներից՝ ՀՍՍՀ վաստակավոր նկարիչ (1977), ՀՍՍՀ ժողովրդական նկարիչ (1984), Ռուսաստանի Գեղարվեստի ակադեմիայի թղթակից անդամ (2002), հանրապետական և միջազգային մրցանակների դափնեկիր Ռուդոլֆ Խաչատրյանը կենտրոնացել է Կոմիտասի դեմքի վրա (1969): Նշենք, որ Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված ցուցահանդեսի համար իրականացված այս աշխատանքը 1970-ին արժանացել է ՀԽՍՀ մշակույթի նախարարության առաջին մրցանակի: Լույս ու ստվերի կտրուկ կոնտրաստային հակադրումը, Կոմիտասի խորաթափանց, սևեռուն հայացքը արտահայտում են նրա լարված հոգևոր ներաշխարհը: Միևնույն ժամանակ, պատկերի ողջ մակերեսը զբաղեցնող Կոմիտասի դիմափայլից դիրքը, դիտողին ուղղված սևեռուն հայացքը, մանրամասների բացակայությունը, թղթի սպիտակափառությունը կերպարն օժտում են վերժամանակային սրբությամբ, մաքրությամբ և վեհությամբ, և ըստ այդմ՝ մոտեցնում սրբանկարին: «*Մարդու սրբապարկերային ընկալումը, որը պարկերի սահմաններից դուրս է թողնում ժամանակային և փոփոխական ամեն բան, հասկանալի է անհատի հոգևոր*

⁵ А. Цирес, Язык портретного изображения, *Искусство портрета*. Сборник статей (под ред. А. Габричевского), Москва, “Книга по требованию”, 1928, с. 88.

բարձունքը», գրում է ռուս արվեստաբան Ի. Նեվերովան⁶:

Իր կոմպոզիցիոն լուծումներով Խաչատրյանի պատկերած Կոմիտասին մոտ է ՀՀ վաստակավոր նկարիչ (2012) *Ռուբեն Արուսեյանի* 2011 թ. ստեղծած Կոմիտաս-Անտունին: Լուսաստվերի կտրուկ հակադրումը, կարմիրի ներմուծումը խտացնում են դրամատիկ լարվածությունը՝ ողբերգական հնչերանգ հաղորդելով պատկերին:

Քանդակագործ, նկարիչ, ՀՍՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ (1945) *Սյրեկան Թարյանի* և ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ (1935) Կոմիտասի ընկեր *Եղիշե Թադևոսյանի* հեղինակած դիմանկարները նույնպես մոտ են Կոմիտասի կերպարի սրբապատկերային ընկալմանը: Խոշոր պլանով պատկերված, նկարի ողջ մակերեսը զբաղեցնող, սանգինայով կատարված այս ընդհանրացված դիմանկարում Ս. Թարյանը կերտում է իդեալականացված, աննյութական, երկնային կերպար, որն, ասես, անձեռակերտ է (1947): Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտում ցուցադրված Կոմիտասի հայտնի դիմապատկերներից բացի՝ Եղիշե Թադևոսյանը հեղինակել է ևս մեկը. կամերային հնչողությամբ այս մատիտանկարը (անթվակիր, հավանաբար՝ 1906-1907) շատ նման է Ս. Թարյանի ստեղծագործությանը, սակայն այստեղ իրապաշտական կոնկրետ ձևերը, գծային առույգ շարժումների հակադրման միջոցով ստեղծված դինամիկ ռիթմը, ասես, կենդանացնում են դիմանկարը՝ Կոմիտասին հաղորդելով խստաշունչ և խորհրդավոր տեսք, պրպտող հայացք:

Նախորդ դիմանկարների կոմպոզիցիոն հնարներն առկա են նաև վրացահայ նկարիչ, Եղիշե Թադևոսյանի աշակերտ Հրահատ Գրիգորյանի, ՀՍՍՀ վաստակավոր նկարիչ (1977), կոմիտասյան թեմաներով բազմաթիվ նկարների հեղինակ Հենրիկ Սիրավյանի և գեղանկարիչ, գրաֆիկ Սեյրան Խաթալամաջյանի նկարներում: Այս դիմանկարներում վարդապետի գլխի դիրքը և հեռուն ուղղված հայացքը ռոմանտիկ երազկոտություն և նուրբ քնարականություն են հաղորդում նրա կերպարին: Եթե Սիրավյանի (1991) և Խաթալամաջյանի (1969)՝ էքսպրեսիվ արտահայտչականությամբ օժտված և խիստ ընդհանրացված Կոմիտասը մեկնաբանված է սուբյեկտիվորեն, ապա տոնային նուրբ անցումներով, գրիգորյանական՝ լավ մշակված անթվակիր մատիտանկարը ավելի իրապաշտական է և դասական:

Կատարման ռեալիստական մաներայով են աչքի ընկնում նաև Կոմիտասի մտերիմ ընկեր, հայ անվանի նկարիչ և հասարակական գործիչ, ՀԽՍՀ ժողովրդական նկարիչ (1935) Փանոս Թերլեմեզյանի՝ 1914-ին և գեղանկարիչ

⁶ И. Неверова, *Художественный портрет как форма постижения человека в истории культуры*, 2008. <http://www.dissercat.com/content/khudozhestvennyi-portret-kak-forma-postizheniya-cheloveka-v-istorii-kultury>

Սարգիս Կնյազյանի՝ 2011-ին իրականացրած Կոմիտասի դիմանկարները:

Լենինգրադի Գեղարվեստի ակադեմիայի շրջանավարտ, նկարիչների Միության անդամ, նկարիչ Ալբերտ Սալյանի (2002), կանադահայ նկարիչ և քանդակագործ Լուսնակի (անթվակիր) և Սուսաննա Ավանեսյանի (անթվակիր) գեղանկարչական գործերում նորամուծություն և հնչեղ գունային ակորդ է համատարած կարմիր խորքը, որը կերպարին հաղորդում է միաժամանակ հանդիսավոր, ողբերգական և ծիսական բնույթ: 2015-ին Վահագն Բաղդասարյանի հեղինակած «Կոմիտասում» կարմիր ֆոնին փոխարինելու են գալիս կանաչավուն երանգները, որոնց վրա նշմարվում են հին հայկական երաժշտական նշանագրերի՝ խազերի պատկերները, գեղարվեստական կերպարը օժտում խորհրդավոր, սակրալ աուրայով:

Ջուսպ, ժլատ արտահայտչամիջոցներին, լուսաստվերային դինամիկ խաղին զուգահեռ ՀՍՍՀ վաստակավոր նկարիչ (1967) Գևորգ Գրիգորյանը՝ Ջոտտոն, հոգևորի առաջնությունը շեշտադրում է Կոմիտասի անհամաչափորեն ձգած սիլուետով, լոկալ գույնի՝ երկնի կապույտի կիրառմամբ (1965): Ետնախորքում պատկերված փշերը մետաֆորիկ հնչողություն են ձեռք բերում: «Ե. Թադևոսյանի, Փ. Թերլեմեզյանի, Գ. Խանջյանի հանրահայտ կերպարների կողքին, Գ. Գրիգորյանի Կոմիտասը առանձնանում է ողբերգական գծերի խտացումով: Մարդու արտաքին գծերի ձևափոխմամբ նկարիչը հասնում է տիպական շեշտերի խտացման: Կերպարի ստեղծման շարժիչ ուժը հոգևոր լարումի բարձրակետն է: Այն, ինչ ներքին է, խորքային, դառնում է որոշակիորեն կազմակերպված արտաքին պատկեր: Մեծ երաժշտի այս դիմանկարը ցնցող է իր ազդեցությամբ: Ժանրի ավանդական հասկացությունը այստեղ հարստանում է նոր կարելիություններով», - գրում է արվեստաբան Պողոս Հայթայանը⁷:

Մեր դիտարկած դիմանկարներն աչքի են ընկնում ոչ միայն կոմպոզիցիոն, այլ նաև իմաստային ընդհանրություններով. դրանցում Կոմիտասը ներկայանում է որպես վեհ, խորհրդավոր, հոգևոր-սրբազնական, բյուրեղյա մաքրությամբ օժտված անհատ՝ հար և նման իր սրտի գաղտնարաններում հնչող, իր կողմից մշակած և ցայսօր լայնորեն հայտնի Պատարագի երաժշտությանը⁸:

Կոմիտասի կերպարի նման մեկնաբանությունն իր հետագա զարգացումն է ստացել Էդուարդ Արծրունյանի, Վալենտին Պողոսյանի, Արամ Դավթյանի,

⁷ Գ. Գրիգորյան (Ջոտտո), այբով (կազմ.՝ Պ. Հայթայան), Երևան, «Սովետական գրող», 1983, էջ 11:

⁸ «Պատարագի երաժշտությունը գերում է անկրկնելի գեղեցկությամբ, վեհությամբ, ազգային ոճի բյուրեղյա մաքրությամբ: Հենց սկզբում հնչող «խորհուրդ խորին» զգեստավորման շարականի խորհրդավոր և թովիչ երաժշտությունը կարծես կանխորոշում է պատարագի հիմնական իմաստն ու տրամադրությունը. ոգու թոփշ դեպի անհուն հեռուները, առ Աստված», - գրում է երաժշտագետ Գևորգ Գյոդակյանը (Գ. Գյոդակյան, Կոմիտաս, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2000, էջ 61):

Կարապետ Գյոկչակյանի սիմվոլիկ պատկերներում: Միջավայրի պարզեցման, ավելորդ մանրամասների բացակայության պարագայում սակավաթիվ ատրիբուտները ձեռք են բերում իմաստային բացառիկ կշիռ:

Կարապետ Գյոկչակյանի Կոմիտասը սրբի, մարգարեի, նախակարապետի կերպար է (1996): Վարդապետի փոքր-ինչ երկարաձգված ֆիգուրը ամփոփված է խորանի մեջ, դեպի վեր պարզած անհամաչափորեն մեծ աջ ձեռքը մտածել է տալիս մշտաբերուն աղոթքի մասին: Փակ աչքերը նույնպես խոսում են աներևույթ, հոգևոր չափման մասին: Անիրականության զգացողությունը ուժգնացնում է պատկերի ընդհանուր կոլորիտը:

Ուշագրավ է ՀՍՍՀ վաստակավոր նկարիչ (1967) Վալենտին Պոդմոպոգովի վրձինն պատկանող մոնումենտալ հնչողությամբ օժտված խորհրդանշական «Կոմիտաս» կտավը (1980): Խավարից երևան է գալիս Կոմիտասը, որը, նկարչի խոսքերով, մտնում է յուրաքանչյուր հայորդու տուն՝ իր հետ բերելով իր հոգու լույսը⁹: Դիտողը ակնածանքով է համակվում այս դիմանկարի առջև, ինչին նպաստում է լակոնիկ գեղարվեստական լեզուն, վարդապետի խստաշունչ կերպարը և ընտրված դիտակետը: Սիմետրիկ կոմպոզիցիայի կենտրոնում կանգնած, խորանի մեջ ամփոփված դիմահայաց Կոմիտասի ստատիկ պատկերը նմանվում է սրբերի, մարգարեների պատկերներին: Յնցող է հակադրությունը նրա սառած, ընդարմացած կերպարի և իր ձեռքում պահվող անմար կանթեղի ջերմության ու լուսեղենության միջև: Մեր կարծիքով, նկարչի՝ պլաստիկական մարմնավորում ստացած գեղեցիկ մետաֆորան կարելի է ընդարձակել. դա ոչ միայն իր հոգու լույսն է, այլ հավատի, հույսի, սիրո, հայոց հոգևոր և մշակութային գանձերի անմար կանթեղը, որը վարդապետը նվիրաբերում է իր ժողովրդին:

Կապույտի և շագանակագույնի հակադրության վրա է հենվում Արամ Դավթյանի «Առավոտ լուսո. Կոմիտաս» նկարը (1978): Ներքևից դիտված Կոմիտասի կերպարը ասես սերում է կարմրաշագանակագույն ժայռաբեկորներից: Նկարիչը ցույց է տալիս Կոմիտասի՝ երկրածին տիտանի, տաղանդի և անհատականության ողջ մասշտաբը. պատկերը հնչում է որպես ներբող և մեծարանք Կոմիտասին: Այստեղ մարմնավորվել է նաև Կոմիտասի հոգևոր միայնության գաղափարը:

Հայ գեղանկարիչ, ՀՍՍՀ ժողովրդական նկարիչ (1984) Էդուարդ Արծրունյանի «Կոմիտաս. խոհեր» աշխատանքն (1986) իր կոմպոզիցիոն և իմաստային հնչողությամբ փոքր-ինչ նման է անվանի ռուս նկարիչ Իվան

⁹ С. Галстян, Валентин Подпомогов – 90. “Наш Валюшка – соль Армении”, “Иные берега”, N3 (35) 2014, Москва. <http://inieberega.ru/node/589>

Կրամսկոյի «Քրիստոսն անապատում» ստեղծագործությանը (1872): Խավարը ճեղքող լույսի ստվար շիթը լուսավորում է մտախոհ, գլխահակ սքեմավորի կերպարը: Ինչպես և Կրամսկոյի Քրիստոսը, նա, ըստ երևույթին, ընկղմված է կյանքի և մահվան, հոգևոր փշածածկ ուղու ընտրությանն առնչվող բարդագույն խոհերի մեջ: Լույսի և ստվերի սուր հակադրությունը, կոմպոզիցիայի վերին լուսավոր հատվածում ուրվագծվող և փշերի նմանվող ստվերները կանխորոշում են վարդապետի կյանքի հետագա ընթացքը:

Իսպանացի նկարիչ Էլ Գրեկոյի պատկերներն է հիշեցնում Ռուբեն Արուտչյանի «Կոմիտասը՝ խաչը ձեռքին» կտավը (2014): Վարդապետը ներկայացված է որպես «վասն հաւատոյ և վասն հայրենեաց» հալածված մարտիրոս: Այս համատեքստում հետաքրքրական է Կոմիտասի հեղինակած քառյակի վերջին երկտողը՝

...Գլխիդ համար ցամաք երկրում տեղ ու դադար չունեցար

*Հոգու ջախըդ՝ խաչիդ վերա՝ երկնի սիրով պատեցիր*¹⁰:

Հայտնի է Կոմիտասի կյանքից մի դրվագ, որի մասին պատմվում է վարդապետի աշակերտներից մեկի՝ Աղավնի Մեսրոպյանի հուշերում ¹¹: Ֆրանսահայ նկարիչ Սերովբե-Լևոն Քյուրքչյանը «մեծադիր կտավի մը վրա նկարեց Կոմիտասը – վերացած՝ աչքերը դեպի երկինք, ուրկե դեպի Կոմիտասի գլուխը կիջնեին լույսի ճառագայթներ, և գլխուն շուրջ՝ լուսապսակ մը», - գրում է Ա. Մեսրոպյանը¹²: Նկարիչը մտադրվում էր այդ պատկերը տեղադրել Փարիզի Ժան Գուժոնի Ս. Հովհաննես Մկրտիչ նորակառույց եկեղեցու իր հեղինակած մյուս սրբապատկերների կողքին: Լուրը զայրացնում է վարդապետին, ով պահանջում է ջնջել այդ «մեղապարտ»¹³ Կոմիտասին:

Անտեսելով Կոմիտասի հավանական ընդդիմությունը, նկարիչները մեծարել են վարդապետին, ով նրանց ակնալից աչքերում ձեռք է բերել սրբության պսակ, ընդմիշտ դրոշմվել որպես ազգային մշակութային արժեքների ճրագը վառ պահող, հոգեբարոյական բարձր արժանիքներ կրող անհատ, մարտիրոս:

Կոմիտասը ներշնչանքի աղբյուր է դարձել նաև հայ գրողների և դրամատուրգների համար:

Դու ես քարը

Եվ սրբաբաշ մեր պատշարը.

Հացը օրվա

Եվ նեղ ժամի մեր պաշարը.

¹⁰ Կոմիտաս, Պարկերագիրք, էջ 605:

¹¹ Ա. Մեսրոպյան, Քյուրքճյան եվ Կոմիտասի սրբանկարը, Կոմիտասը ժամանակակիցների հուշերում և վկայություններում, Երևան, «Սարգիս Խաչենց-Փրիթինֆո», 2009, էջ 335-338:

¹² Նույն տեղում, էջ 336:

¹³ Նույն տեղում:

Մեր փակ հոգին, բաց աշխարհը,

Սրբագործված մեր նշխարը¹⁴:

Հայ մեծանուն բանաստեղծ Պարույր Սևակի՝ Կոմիտասին նվիրված իր «Անլուելի զանգակատուն» պոեմի այս տողերը պատկերավոր կերպով հանրագումարի են բերում մեր դիտարկած դիմանկարների շարքը:

Ամփոփում

Կոմիտասի անհատականությամբ և գործունեությամբ ներշնչված՝ հայ կերպարվեստագետները կերտում են նրա դիմապատկերները, գրողները ծնում են նրան բանաստեղծություններ և պոեմներ: Սույն հոդվածը ներկայացնում է Կոմիտասի կերպարը պատկերող գեղանկարչական և գրաֆիկական այն ստեղծագործությունները, որոնցում շեշտադրվում է նրա հոգևոր և մտավոր ներուժը: Քննվում են Եղիշե Թադևոսյանի, Գևորգ Գրիգորյանի, Ռուդոլֆ Խաչատրյանի, Վալենտին Պողպոմոգովի, Էդուարդ Արծրունյանի, Ստեփան Թարյանի, Հրահատ Գրիգորյանի, Ռուբեն Արուստյանի և այլոց աշխատանքները: Դրանք աչքի են ընկնում գեղարվեստական արտահայտչալեզվի, կոմպոզիցիոն և իմաստային որոշակի ընդհանրություններով: Արտաքին միջավայրի աղքատացումը, կերպարը բնութագրող ատրիբուտների բացակայությունը կամ խիստ սակավությունը, գեղարվեստական լեզվի լակոնիզմը դիտողին ստիպում են վերացարկվել, մուռք գործել այլ չափում, հոգու և մտքի ասպարեզ: Արվեստագետները ներկայացնում են Կոմիտասին ոչ միայն որպես պատմական անձ, բայց նաև որպես նահապետի, մտածողի և լուսավորչի հավաքական կերպար:

Բանալի բառեր՝ Կոմիտաս, գեղանկարչական և գրաֆիկական ստեղծագործություններ, դիմանկար, հայ նկարիչներ:

О НЕКОТОРЫХ ПОРТРЕТАХ КОМИТАСА ВАРДАПЕТА

Резюме

Маргарита Камалян (Армения), кандидат искусствоведения
Институт искусств НАН РА

Неоценим вклад великого ученого, композитора, истинного патриота, одаренного дирижера, педагога и певца Комитаса Вардапета в развитие армянской музыки и музыковедения. Изучением и публикацией наследия Комитаса с особым энтузиазмом и тщательностью занимаются музыковеды. Художники и скульпторы, вдохновленные личностью титана армянского музыковедения и его творчеством, пишут его портреты, а писатели посвящают ему поэмы и стихотворения.

Цель данной статьи – представить некоторые портреты Комитаса, которые раскрывают и акцентируют его интеллектуальную мощь и высокодуховную суть. Анализируются работы Егише Тадевосяна, Геворга Григоряна, Рудольфа Хачатряна, Валентина Подпомогова, Эдуарда Арцруняна, Степана Тарьяна, Грагата Григоряна, Рубена Арутюняна и т.д. Эти портреты объединяет художественный язык, общность композиционных приемов и смысловых характеристик. Нейтральный фон, отсутствие характерных атрибутов или их малое количество, общий лаконизм художественного языка вводят зрителя в иное измерение – сферу души. В этих портретах Комитас представлен не только как историческая личность, но и как собирательный образ прародителя, мыслителя и просветителя.

Ключевые слова: Комитас, живописные и графические произведения, портрет, армянские художники.

¹⁴ Գարուն և... էջ 37:

SOME PORTRAITS OF KOMITAS VARDAPET

Abstract

*Margarita Kamalyan (Armenia), PhD in Art
Institute of Arts of NAS RA*

The input of the great composer, scholar, a true patriot, a gifted conductor, a pedagogue and singer Komitas Vardapet to the development of Armenian music and musicology is invaluable. The study and publication of the work and legacy of Komitas has been undertaken by musicologists with great enthusiasm and care. At the same time the titan of the Armenian musicological thought had captivated the attention of Armenian writers and artists, who dedicated him poems and created stylistically and typologically diverse portraits of this Armenian genius.

The aim of this article is to present those portraits of Komitas, which reveal his mental and spiritual potential. The works by Eghishe Tadevosyan, Gevorg Grigoryan, Roudolf Khachatryan, Khachatur Esayan, Valentin Podpomogov, Eduard Artsrunyan, Robert Elibekyan, Stepan Taryan, Hrahats Grigoryan, Erem Savayan, Karapet Gyokchyan, Aram Davtyan, Rouben Aroutchyan and others are observed. Affinity regarding artistic expression and compositional and ideological commonalities is apparent. The neutral background, the absence of characterizing attributes or their paucity, the overall laconicism of the portraits introduce the viewer to another dimension, the realm of the mind and soul. The tragic and sublime aspects of Komitas Vardapet's character are conveyed. Whereas more intimate portraits by Khachatryan, Esayan, Grigoryan, Tadevosyan reveal the psychological image of Vardapet during periods of contemplation, or emotional instability, the works by Gyokchyan, Davtyan, Podpomogov, Artsrunian have more monumental sounding and incline towards presenting Komitas as a generalized and symbolic image of a thinker, illuminator and progenitor.

Key words: Komitas, graphic works, paintings, portrait, Armenian painters.